PRAVOPISNÉ PRINCIPY, TRANSKRIPCE A TRANSLITERACE

ORTOGRAFIE (pravopis) - souhrn pravidel užívání písmen abecedy při psaní slov, jejich forem a spojení. Principy, na nichž je pravopis různých jazyků založen, jsou různé:

Pravopisné principy:

1. **Fonetický** princip - grafika má co nejpřesněji odrážetla všechny reálně vyslovované hlásky („Piš, jak slyšíš“).
- není v žádném jazyce uplatněn stoprocentně, existují pouze jazyky, v nichž se tento princip uplatňuje jako převládající (srbština a charvátština, běloruština).
- požadavky f. principu splňuje pouze fonetická transkripce (viz níže).

2. **Fonematický (fonologický)** princip - každý foném je vyjadřován stejným písmenem nezávisle na pozici, jakou ve slově zaujímá (na hláskovém okolí), srov. r. formy *боб - бобы* píšeme stejně, i když výslovnost je rozdílná: [боп], [бабы].

3. **Morfologický (morfematický)** princip - jeden a tentýž morfém se píše stejně ve všech pozicích, i když výslovnost je různá (ruština, čeština, němčina: r. *плод - плоды*, č. *plod -plody*, něm. *der Tag - des Tages*).
- v ruštině tento princip převažuje, neplatí však univerzálně (srov. hláskové alternace typu ***бер**-у, на-**бр**-ать, на-**бир**-ать, на-**бор***).

4. **Historický** princip - zachovává tradiční pravopis slov v souladu s jejich původem, i když v průběhu historického vývoje došlo k značnému rozdílu mezi zvukovou a psanou podobou slov (např. v angličtině nebo francouzštině).

V *ruštině* převládá *morfologický* pravopis, jsou zde však patrné i prvky principu *fonetického* (srov. psaní předpon *раз-, рас-, роз-, рос-*) a *historického* (prvopis -*ь*- po šeplavých souhláskách, kde již nemá fonetickou funkci: *ешь, печь, молодежь*).

TRANSKRIPCE - grafický systém, umožňující přesné zachycení zvukové podoby slov a odrážející důsledně a jednoznačně vztahy mezi hláskami a jejich grafickými reprezentatnty.

Fonetická transkripce - slouží přesnému písemnému zachycení všech v daném jazyce existujících hlásek a jejich reálně vyslovovaných pozičních variant.

Ve f. t. existuje pro každou hlásku speciální znak a naopak - každý znak slouží k vyjádření vždy jen jedné hlásky.

F. t. se používá v učebnicích fonetiky, v cizojazyčných slovnících a v učebnicích cizích jazyků. Stupeň přesnosti f. t. může být různá, záleží na jejím konkrétním určení.

Pro ruštinu (resp. ukrajinštinu) se používají dva typy f. transkripce: jedna je založena na azbuce, druhá na latince. V obou variantách jsou kromě azbukových a latinských grafémů využívány doplňující grafémy a diakritická znaménka:

Я не мог высохнуть, так как промок насковозь.
1. йа н’ие м™к в‰съхнут’ т…к:ък пр∧м™к н∧скв™с’
2. ja n’i‰ mók výs‰chnut’ ták:‰k pr∧mók n∧skvós’.

Fonematická t., - odráží fonémovou stavbu slova a abstrahuje od pozičně podmíněných hláskových variant.

- nevyžaduje tak vysoký počet jednotlivých grafémů, jako t. fonetická, protože fonémů (jako typových jazykových jednotek) je v každém jazyce nižší počet, než reálně vyslovovaných hlásek.

Praktická t. - pro přepis cizojazyčných vlastních jmen a názvů se používá pouze běžných grafémů daného přejímajícího jazyka.

- p. t. nepřekračuje hranice běžné grafiky, ale připouští nestandartní užití jednotlivých grafémů (z hlediska pravopisných norem přejímajícího jazyka) - např. v ruš. psaní *ю* po *ж, ш, к, г* (***жю**ри, пара**шю**т, **Гю**го, **кю**вет*)
- cizí fonémy, které v přejímajícím jazyce chybějí, jsou potom zaměňovány za takové hlásky a jejich grafické reprezentanty, které se původním jednotkám nejvíce blíží z hlediska akustického, grafického, funkčního nebo etymologického. Srov. *Гёте* (něm. Goethe), *Шекспир* (angl. Shakespeare), *Байрон* (angl. Byron), *Гейне* (něm. Heine), *Цюрих* (něm. Zürich), *Лейпциг* (něm. Leipzig), *де Соссюр* (fr. de Saussure).
- používá se v běžném tisku, v odborné literatuře, při překládání technické dokumentace, v turistických průvodcích, encyklopediích apod. Doporučená pravidla p. t. do češtiny jsou uvedena v *Pravidlech českého pravopisu.*

TRANSLITERACE - přepis slov a celých textů zapsaných v určité grafické soustavě prostředky jiné grafické soustavy (např. *latinka → cyrilice* nebo naopak)

- vědecká (odborná) transliterace zcela odhlíží od zvukové stránky jazyka a je založena na principu důsledné záměny každého znaku jedné grafiky za jeden určitý znak druhé grafiky

- v. t. připouští nestandartní užití písmen daného jazyka i zavedení doplňujících znaků a diakritických znamének
- užívá se v bibliografických údajích, v katalozích apod., kde je třeba řadit údaje podle systému hednoho písma, dále v případech, kdy jde o přesný přepis těch písmen cizích abeced, která nejsou technicky dosažitelná
- výhoda: umožňuje jednoznačný zpětný přepis do abecedy původní
- v ČR je nejrozšířenější transliterace jmen a výrazů z cyrilice, stanovená státní normou ČSN 01 185.